

text: ANNA RÖKAEUS foto: JOHANNA SVENSSON

Gömnda men inte glömnda

Hos många av de runt 15 000 personer som gått under jorden då de ej fått asyl i Sverige värker rädslan i hela kroppen. Sjukgymnasterna Karin Simmons och Britt-Marie Svärd jobbar ideellt för de gömda vars smärta satt sig i lederna.

I ETT FÖRRÅD, mitt bland rockringar, bandedyklubbor och lådor med babykläder, ställer sjukgymnasten Karin Simmons upp en massagebänk. Hon förbereder sig för att kunna behandla Marija. En kvinna med värk i huvud, arm och nacke.

– Det blir lite provisoriskt. Idag var det det här rummet som var ledigt. Det är olika varje gång, berättar Karin.

Hon tillhör Rosengrenska, ett nätverk av vårdpersonal som arbetar ideellt för att hjälpa människor som lever gömda. Män-

niskor som fått avslag på sin asylansökan men inte vågar återvända till de länder som de flytt ifrån. Människor för vilka dörren till den svenska sjukvården är nästintill stängd.

IKVÄLL HAR ROSENGRENSKA mottagning. Det har de en gång i veckan. I början flyttade de runt den till olika platser, men de senaste åren har de haft en fast punkt i en kyrka i Göteborgstrakten. Under mottagningskvällarna förvandlar de kyrkans

utrymmen till rum för läkarbesök, stöd-samtal och sjukgymnastik, och byggnaden fylls med människor i behov av vård. Man kan också komma för att få kläder, en påse med ris och några konserver.

– Jag tror att många som lever gömda känner en trygghet här. De litat på oss som jobbar för Rosengrenska, så hit vågar de komma. Förutom att det finns möjlighet att få vård kan de träffa människor i samma situation. Samvaron i rummen är väldigt positiv. Bara det att få se männis-

I ett förråd i en kyrka, mitt bland biljardkøer och babykläder, behandlar sjukgymnasten Karin Simmons Marija från Kosovo som gömmer sig i Sverige sedan två år tillbaka.

kor och prata en stund kan vara en bra spänningslösare, säger Karin.

EN FÖRSAMLINGSSAL FUNGERAR som vänt- och fikarum och medan Karin inväntar sin patient slår hon sig ner tillsammans med sjukgymnasten Britt-Marie Svärd. Britt-Marie har varit med i nätverket så länge att hon inte längre minns hur många år det är, och det var hon som för några månader sedan introducerade Karin i verksamheten. Rosengrenska har en

lång lista med vårdpersonal som kan tänka sig att hjälpa till och på den finns flera sjukgymnaster, men den senaste tiden har det främst varit Britt-Marie och Karin som turats om att vara på plats under mottagningskvällarna. De har båda blivit pensionärer och ger gärna av sin tid.

– Jag känner att jag kan bidra med mina kunskaper. Att jag är engagerad i Rosengrenska hör ihop med ett allmänt ställningstagande som jag tagit för människors lika värde. Alla människor har

rätt till vård, menar Britt-Marie.

Under sitt yrkesliv jobbade hon bland annat på vårdcentraler i områden med många flyktingar.

– Där fick jag också en del erfarenhet av vilka sorters problem människor som flytt kan bära på.

Karin tycker, liksom Britt-Marie, att hon kan göra nytta via Rosengrenska, men även innan hon gick med i nätverket hade hon stöttat människor som gått under jorden. →

I väntrummet hittar sjukgymnasten Karin Simmons en kvinna som hjälper till att tolka, det är inte alltid det finns någon och då återstår bara kroppsspråket.

Rosengrenskas nätverk

- Rosengrenskas nätverk består av läkare, sjuksköterskor och sjukgymnaster, samt tolkar och "stödsamtalare". Deras arbete organiseras via en jourtelefon – den bemannas av olika sjuksköterskor som hjälper gömda att komma i kontakt med vårdpersonal som sätter den medicinska etiken framför förordningar. En gång i veckan har Rosengrenska mottagning i en kyrka.
- Allt Rosengrenskas arbete sker ideellt och för att kunna utföra det är man beroende av att folk skänker pengar och mediciner. På sin blogg efterlyser de vad de behöver.
- Rosengrenska gör allt för att vara noggranna med den medicinska säkerheten. De använder inga utgångna mediciner och för journaler över alla patienter – de har flera hundra stycken.
- Nätverket har sin bas i Göteborg. Idag finns liknande ideell verksamhet i andra delar av landet, men när Rosengrenska drog igång hände det att det kom patienter ända från Kiruna.
- Rosengrenska startades för tio år sedan av några sjuksköterskor och läkare som upptäckt att gömda stod utanför den svenska vården. Sedan dess har fler och fler knutit sig till nätverket. Ett av Rosengrenskas främsta mål har dock alltid varit att de ska kunna avskaffa sig själva – gömda ska inte behöva vara beroende av ideella krafter, utan har rätt till vård på samma villkor som alla andra, menar de.

ningar. De är nervösa och oroliga. Många är dessutom passiva. De vågar inte gå ut och röra på sig och det märks i deras kroppar. Ryggproblem är också vanligt – de som jobbar har tvingats ta svartjobb i risiga miljöer där de behandlas som slavar, berättar Britt-Marie.

Hur många som blivit inbokade för sjukgymnastik under mottagningskvällarna varierar, men det brukar inte vara fler än tre, fyra stycken.

– Det är lite ovisst med patienterna här. Det kan dyka upp fler än man tänkt sig under kvällen, men det kan lika gärna bli så att de som fått en tid inte kommer. En gång kom inte en enda av mina tre inbokade patienter, berättar Karin.

Att det alltid är osäkert huruvida Rosengrenskas patienter kommer att dyka upp eller inte beror på deras rädsla för att bli upptäckta och utvisade. En risk som är ständigt överhängande när man är papperslös, och som gör att steget ut från gömstället kan kännas tungt som bly.

– Jag och några bekanta tog oss an en flicka som var gömd. Nu har hon fått besked om att hon får stanna i Sverige, men hennes mamma har fortfarande inget uppehållstillstånd, berättar Karin.

Oftast är det Rosengrenskas läkare som bedömer om en patient behöver sjukgymnastik och som lotsar vidare till Britt-Marie eller Karin.

– De flesta som lever gömda har spän-

Britt-Marie Svärd och Karin Simmons har båda tagit ställning för att alla människor har rätt till vård, oavsett om de har uppehållstillstånd eller inte.

EN AV DEM som lyckats trotsa sin rädsla och kommer till mottagningen denna kväll är Karins patient Marija. Hon är från Mitrovica i Kosovo. Eftersom hon är serb och hennes man var Kosovoalban blev de förföljda av både serber och Kosovoalbaner. Huset där de bodde blev nerbränt och till slut tvingades Marija och barnen att fly. För fyra år sedan kom de till Sverige. I två år har de gömt sig. Marija gråter när hon berättar om den ständiga rädslan – om den hon känner nu och om den som hon kände i hemlandet.

Innan Karin visar henne till det provisoriska behandlingsrummet – förrådet i kyrkans källare – försöker de hitta någon som kan tolka mellan svenska och serbokroatiska.

– De gånger som det är svårast att jobba här är när patienten inte kan svenska och det inte finns någon tolk – när man inte kan prata med patienten. Då får man försöka improvisera och använda kroppsspråk, säger Karin. →

EN SÅDAN GÅNG håller det på att bli ikväll – Rosengrenskas tolkar är redan upptagna med andra patienter. I väntrummet hittar de dock en kvinna som även hon har flytt från Kosovo och levt som gömd i Sverige. Nu har hon fått uppehållstillstånd, men hon känner igen sig i Marijas situation och vill gärna hjälpa Karin och Marija att kommunicera. Karin och Marija har träffats en gång förut och Karin frågar om Marija gjort övningarna som de gick igenom förra veckan. Marija nickar. Hon är stel och lider av värk i huvudet, nacken och ena armen, men sedan hon började med träningen tycker hon att nacken har känts bättre. Karin förklarar att värken som Marija har i armen beror på ett mekaniskt problem, men att spänningar i nacken och huvudet mycket väl kan höra ihop med oro och ångest.

NÄR KARIN OCH MARIJA har ägnat en stund åt att upprepa och träna på grundövningen är det dags att gå igenom några nya rörelser. Kvinnan som tolkar behövs på annat håll, så Karin övergår till att gestikulera. "Öppna munnen och böj huvudet bakåt. Sakta. Och så ska armen följa med". Karin visar och Marija, som sitter på en stol, försöker härma. "Det här är nya läxan – meningen är att det ska göra mindre

ont i armen när du gör den. Helst ska du upprepa den varannan timme under dagen", förklarar Karin artikulerande och långsamt.

Då och då medan de tränar knackar det på dörren. Det är några barn som leker utanför och som vill komma in och hämta leksaker i förrådet. Men trots att arbetsmiljön på Rosengrenska är betydligt mer rörig än vad Karin är van vid från sina tidigare, avlönade arbeten, lyckas hon koncentrera sig på det hon gör.

– Vanligtvis när man arbetar finns ju lokaler och utrustning för varje ändamål. Här är det väldigt primitivt. Man tager vad man haver, säger hon och pallrar upp Marijas ben med ett blöjpaket för att underlätta några övningar på britsen.

MARIJA ÄR TACKSAM över hjälpen som Karin gett henne. "Jättesnäll", säger hon och kramar Karin innan hon skyndar tillbaka till sitt gömställe – en etta som hon delar med sin dotter, sin son och sin gravida sonhustru som snart ska föda.

– Ingen av oss har uppehållstillstånd så ingen av oss vågar jobba eller gå ut. Vi försöker samsas i ett rum utan dörrar att stänga om oss, säger hon och kan inte hindra tårarna. ❄

"Öppna munnen och böj huvudet bakåt. Sakta. Och så ska armen följa med." Karin visar och Marija försöker härma.

15 000 utan uppehållstillstånd gömmer sig i Sverige

- FN uppskattar att cirka 15 000 personer lever som gömda i Sverige. De utgörs av personer som har sökt asyl och fått avslag, samt migranter som aldrig har sökt asyl. Ingen av grupperna har de papper som krävs för att få tillgång till den svenska vården och man brukar tala om dem som "gömda" eller "papperslösa".
- Alla som befinner sig i Sverige har rätt till "vård som inte kan anstå" eller akut vård, men gömda och papperslösa måste betala hela kostnaden själva. En vanlig förlösning kan kosta 20 000-30 000 kronor, vilket är omöjligt att betala för en gömd som oftast är helt beroende av allmosor. Vad som menas med "vård som inte kan anstå" är inte heller definierat och därmed är det upp till varje vårdinrättning eller enskild vårdpersonal att avgöra det. När det gäller gömda som söker för mindre akuta problem är det inte ovanligt att de nekas vård. Att sjukvårdspersonal ibland ringer polisen när de stöter på gömda flyktingar, har dessutom gjort att de flesta som saknar papper inte vågar söka hjälp på sjukhus och vårdcentraler.

- I maj i år antogs en ny lag som befäste tidigare praxis att asylsökande ska ha rätt till vård "som inte kan anstå", men gömda och papperslösa ges inga rättigheter. Lagen har mötts av högljudda protester, inte minst från vårdpersonal som tillsammans med frivilligorganisationer, kyrkor och fackförbund startat ett upprop där regeringen uppmanas att ge papperslösa och gömda tillgång till sjukvård på samma villkor som övriga invånare. Nuvarande bestämmelser är oförenliga med medicinsk etik, menar de.
- Sverige har förbundit sig att respektera de mänskliga rättigheterna. Enligt FN:s rapportör för rätten till hälsa, Paul Hunt, bryter Sverige mot konventionerna när gömda nekas vård eller tvingas betala för vård. Han menar att Sverige måste ge papperslösa och asylsökande vård på lika villkor som landets övriga invånare. I många andra EU-länder har människor utan legal status tillgång till fri eller subventionerad sjukvård.

Källor: Läkare i världen, PICUM,

(Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants), Rosengrenska m.fl.